

Верховний
Суд

«Актуальна практика Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду»

Василь Крат, суддя Верховного Суду
кандидат юридичних наук, доцент
Telegram: <https://t.me/glossema>

14 червня 2024 року

Джерела

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. URL: <https://t.me/glossema/727>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2023 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2023. 662 с. URL: <https://t.me/glossema/1451>

I. Справи, розглянуті Об'єднаною палатою

Судовий збір при виселенні

Постанова ОП КЦС від 18.09.2023 у справі № 758/5118/21

1. У разі коли в позовній заяві об'єднано дві і більше вимог немайнового характеру судовий збір сплачується за кожну вимогу немайнового характеру.
2. До позовних заяв немайнового характеру відносяться вимоги, які не підлягають вартісній оцінці. Під немайновим позовом слід розуміти вимогу про захист права або інтересу, об'єктом якої виступає благо, що не піддається грошовій оцінці.
3. Норми ЦПК України, Закону України «Про судовий збір» не містять норм, які б дозволяли зробити висновок, що законодавець хоче встановити більш сприятливі наслідки у вигляді сплати судового збору у меншому розмірі для випадків, коли позивач об'єднує вимоги до кількох відповідачів в одному позові.

Сплата приватним виконавцем судового збору

Постанова ОП КЦС від 06.11.2023 у справі № 225/2213/20

Об'єднана палата наголошує, що за певних умов суд може звільнити від сплати судового збору саме сторону у справі.

У даній категорії справ приватний виконавець Матвійчук Н. Є. не діє в особистих інтересах, а є суб'єктом, який здійснює виконання судового рішення, тож вона не є особою, яка належить до категорії осіб, стосовно яких законодавцем встановлені пільги щодо сплати судового збору, тому підстав для звільнення її від сплати судового збору немає.

Таким чином, Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду зазначає, що приватний виконавець Матвійчук Н. Є. не є особою, яка належить до категорії осіб, стосовно яких законодавцем встановлені пільги щодо сплати судового збору, тому у даній категорії справ відсутні правові підстави для звільнення її від сплати судового збору за подання касаційних скарг на відповідні ухвали апеляційного суду, і, як наслідок, розгляд її касаційних скарг по суті без сплати судового збору.

Сплата приватним виконавцем судового збору

Постанова ОП КЦС від 06.11.2023 у справі № 225/2213/20

Суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати на підставі, зазначеній у частині першій цієї статті (частина друга статті 8 Закону України «Про судовий збір»).

Наведеними правовими нормами Закону України «Про судовий збір» встановлено чіткий і вичерпний перелік умов, а також суб`єктних та предметних критеріїв, за наявності яких, з огляду на майновий стан сторони, суд може, зокрема, звільнити від сплати судового збору.

Зазначеною нормою прямо передбачено право суду, зокрема, звільнити від сплати судового збору саме позивача - члена малозабезпеченої чи багатодітної сім`ї, а заявник (скаржник) не є позивачем у справі. **Тобто, за певних умов суд може звільнити від сплати судового збору саме сторону в справі.**

Щодо правомірності нарахування банком щомісячної комісії за обслуговування кредиту

Постанова ОП КЦС від 06.11.2023 у справі № 204/224/21

Якщо в кредитному договорі банк не зазначив та не надав доказів наявності, переліку додаткових та супутніх банківських послуг кредитодавця та/або кредитного посередника, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і поверненням кредиту, які надаються позивачу та за які банком встановлена щомісячна комісія за обслуговування кредиту (розрахунково-касове обслуговування), то положення кредитного договору щодо обов'язку позичальника щомісячно сплачувати плату за обслуговування кредиту (розрахунково-касове обслуговування) є нікчемними відповідно до частин першої та другої статті 11, частини п'ятої статті 12 Закону України «Про споживче кредитування».

Юрисдикція спорів щодо правочинів, укладених на забезпечення виконання основного зобов'язання між юридичними особами

Постанова ОП КЦС від 06.11.2023 у справі № 201/5876/22

Справи щодо правочину, у тому числі оскарження реєстраційних дій щодо такого правочину, укладеного на забезпечення виконання основного зобов'язання між юридичними особами, належить до юрисдикції господарського суду.

Спори про звільнення працівників-сумісників

Постанова ОП КЦС від 06.11.2023 у справі № 127/18918/22

Під час розгляду спорів про звільнення працівників-сумісників, звільнених з 19 липня 2022 року, не підлягає застосуванню постанова Кабінету Міністрів України від 03 квітня 1993 року № 245 «Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій» та Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій, затверджене наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України від 28 червня 1993 року № 43.

Втрата чинності постанови Кабінету Міністрів України від 03 квітня 1993 року № 245 «Про роботу за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій» лише 22 листопада 2022 року **не свідчить про правомірність її застосування до правовідносин щодо звільнення сумісника в період з 19 липня до 22 листопада 2022 року**, оскільки КЗпП України в редакції, чинній з 19 липня 2022 року, який є законом, має вищу юридичну силу, ніж підзаконний нормативно-правовий акт, не передбачає такої підстави для розірвання трудового договору, як звільнення з роботи за сумісництвом у зв'язку з прийняттям на цю роботу працівника, який не є сумісником.

Карантин & строки звернення до суду, встановлені статтею 233 КЗпП України Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 947/8885/11

Запровадження на всій території України карантину є **безумовною** правовою підставою для продовження строків, визначених статтею 233 КЗпП України, на строк дії такого карантину, що визначено пунктом 1 глави XIX Прикінцевих положень КЗпП України.

При цьому вирішувати питання поважності пропуску такого строку **не потрібно**.

Щодо застосування положень п. 3 ч. 1 статті 388 ЦК України

Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 752/5281/20

Виникнення права на витребування майна від добросовісного набувача на підставі частини першої статті 388 ЦК України залежить від того, у який спосіб майно вибуло з його володіння. Однією з таких підстав є вибуття майна з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

Передання власником в користування іншій особі транспортного засобу не вважається вибуттям транспортного засобу з володіння власника (особи, якій він передав майно у користування) поза його волею в розумінні положень пункту 3 частини першої статті 388 ЦК України.

Власник речі (у цьому випадку автомобіля) повинен нести ризик обрання контрагента, який може своєю недобросовісною поведінкою позбавити його права на витребування своєї речі. У такому разі власник може захистити своє право шляхом звернення з позовом про відшкодування збитків до особи, якій він передав річ у користування і володіння, оскільки спірне майно вибуло з його власності з його волі, а тому правовий механізм, передбачений вимогами 388 ЦК України, застосуванню до спірних правовідносин не підлягає.

Можливість, за певних обставин, вирішення спору судом без висновку органу опіки та піклування

Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 523/19706/19

Передбачена частинами четвертою та п'ятою статті 19 СК України обов'язковість висновку органу опіки та піклування у відповідних категоріях цивільних справ не може абсолютизуватися. У разі, якщо з тих чи інших причин такий висновок отримати не можна, суд має вирішити спір за наявними у справі доказами. Якщо з тих чи інших причин орган опіки та піклування відмовиться надати свій висновок у справі, де за приписами частин четвертої та п'ятої статті 19 СК України надання ним такого висновку є обов'язковим, ця обставина не означає неможливості розгляду та вирішення спору. Протилежний підхід є рівнозначним відмові у доступу до правосуддя і означав би порушення положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Зазначений підхід має загальний характер і є цілком справедливим для випадків, коли не було отримано письмового висновку органу опіки та піклування при розгляді справ, де участь органу опіки та піклування є обов'язковою, з огляду на неможливість надати такий висновок, зокрема, у зв'язку із перебуванням дитини за межами країни, перебуванням дитини на непідконтрольній території, неможливості встановити місце фактичного перебування дитини з одним із батьків тощо.

Застосування норм абз. 3 ч. 4 статті 277 ЦК України в контексті реалізації захисту права юридичної особи на ділову репутацію

Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 504/4099/16-ц

Юридична особа має право на ділову репутацію і таке право по своїй суті не може належати тільки фізичній особі.

З метою захисту свого особистого немайнового права, в тому числі права на ділову репутацію, юридична особа може застосовувати як загальні способи захисту (глава 3 ЦК), так і спеціальні способи захисту особистих немайнових прав, які передбачені у главі 20 ЦК, зокрема, вимагати спростування поширеної недостовірної інформації, дати відповідь на цю інформацію тощо.

Застосування норм абз. 3 ч. 4 статті 277 ЦК України в контексті реалізації захисту права юридичної особи на ділову репутацію

Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 504/4099/16-ц

З урахуванням принципу розумності, абзац 3 частини четвертої статті 277 ЦК України потрібно тлумачити в контексті змісту частини першої статті 91 ЦК України та частини першої статті 94 ЦК України.

Тобто, оскільки юридична особа, хоча вона й є штучним утворенням, невидимим, невідчутним на дотик і таким, що існує лише у вимірі правової дійсності, має універсальну правоздатність, юридичній особі належить право на ділову репутацію, то **для захисту цього права юридична особа може звернутися до суду із заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування, якщо особа, яка поширила недостовірну інформацію, невідома.** В такій ситуації юридична особа по суті немає іншого правового механізму захисту права на ділову репутацію.

Захист прав та інтересів співвласника рухомої неподільної речі, який не є боржником

Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 463/13099/21

Вимоги про оспорення акту та постанови про передачу майна стягувачу у рахунок погашення боргу є **спором про право цивільне**, пов'язані, зокрема, з належністю майна особі, незалежно від того, хто оспорує такі акти та постанови (боржник чи інша заінтересована особа). Вирішення таких спорів здійснюється судами цивільної юрисдикції.

Критерієм віднесення речей до рухомих визначається **можливість їх вільного переміщення у просторі**. Автомобіль є рухомою річчю. За критерієм подільності автомобіль є неподільною річчю, тобто, такою, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення.

Захист прав та інтересів співвласника рухомої неподільної речі, який не є боржником

Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 463/13099/21

Законодавець в ЦК України, як основному регуляторі приватних відносин, передбачив у частині другій статті 366 ЦК України механізм звернення стягнення на частку в праві спільної часткової власності на неподільну річ. Очевидно, що такий механізм може бути реалізованим у тому разі, якщо боржник у виконавчому провадженні (співвласник рухомої неподільної речі), з урахуванням вимог доброї совісті, **повідомив виконавця та/або кредитора (стягувача) про наявність правового режиму спільної часткової власності на рухому неподільну річ.**

У разі якщо боржник не повідомив виконавця та/або кредитора (стягувача) про правовий режим спільної часткової власності на рухому неподільну річ і відбулося звернення стягнення на рухому неподільну річ (продаж на торгах, передача стягувачу), то **права та інтереси іншого співвласника (-ів), який (які) не є боржником (-ами), у спільній частковій власності на рухому неподільну річ мають захищатися шляхом виплати компенсації від недобросовісного співвласника, який не повідомив виконавця та/або кредитора (стягувача) про наявність правового режиму спільної часткової власності на рухому неподільну річ.**

Вплив факту проживання дитини за кордоном на вирішення судами України спору про визначення місця її проживання

Постанова ОП КЦС від 11.12.2023 у справі № 607/20787/19

Факт проживання дитини за кордоном (незалежно від того чи вивезена дитина за кордон до звернення до суду з позовом про визначення місця її проживання чи після) **не впливає на вирішення судами України спору про визначення місця її проживання**. Повернення дитини в Україну не є передумовою для вирішення спору між батьками про визначення місця проживання такої дитини. Проживання дитини за кордоном не є самостійною підставою для відмови у позові про визначення місця проживання такої дитини разом з одним з батьків в Україні.

Щодо правових наслідків наявності/відсутності у секретаря сільської ради (виконавчого комітету сільської ради) повноважень на вчинення нотаріальних дій

Постанова ОП КЦС від 29.01.2024 у справі № 369/7921/21

Свобода заповіту охоплює особисте здійснення заповідачем права на заповіт шляхом вільного волевиявлення, яке, будучи належним чином вираженим, піддається правовій охороні і після смерті заповідача. Свобода заповіту як принцип спадкового права включає, серед інших елементів, також необхідність поваги до волі заповідача та обов'язковість її виконання.

Ієрархія актів цивільного законодавства може базуватися на їх юридичній силі (вимір по вертикалі). Вона поширюється, по-перше, на співвідношення закону та підзаконних актів та, по-друге, на співвідношення Конституції та законів (як кодифікованих, так і інших (поточних)). Щодо виміру ієрархії актів цивільного законодавства по вертикалі, то в статті 4 ЦК України встановлено повний перелік нормативно-правових актів, якими можуть регулюватися цивільні відносини. При цьому можливість видання актів цивільного законодавства на підзаконному рівні для зазначених органів суттєвим чином обмежена.

Щодо правових наслідків наявності/відсутності у секретаря сільської ради (виконавчого комітету сільської ради) повноважень на вчинення нотаріальних дій

Постанова ОП КЦС від 29.01.2024 у справі № 369/7921/21

На рівні Конституції України та закону не передбачено можливості Міністерства юстиції України регулювати вимоги щодо форми і порядку посвідчення заповіту.

Законодавець у ЦК України не передбачив такої підстави для кваліфікації заповіту, посвідченого секретарем сільської ради, нікчемним, як відсутність рішення виконавчого комітету сільської ради щодо покладання на цю посадову особу вчинення нотаріальних дій, так і відсутність вказівки в заповіті місця народження заповідача. Це не впливає на форму заповіту та порядок його посвідчення. Протилежна кваліфікація буде базуватися на мотивах розширеного розуміння вимог до форми і порядку його посвідчення і порушить принцип свободи заповіту, оскільки він піддається правовій охороні й після смерті заповідача.

Позбавлення батьківських прав після досягнення дитиною повноліття

Постанова КЦС ВС від 29.01.2024 у справі № 185/9339/21

Приписи СК України та інших законодавчих актів не містять заборони позбавлення батьківських прав стосовно сина/дочки після досягнення ними повноліття.

При досягненні повноліття особа втрачає правовий статус дитини в розумінні закону, проте сімейні відносини між батьком/матір'ю та сином/дочкою після досягнення дитиною повноліття не припиняються, між ними зберігається правовий зв'язок як батьків та дитини. Це відповідно означає й існування між ними взаємних особистих немайнових та майнових прав і обов'язків, які є чинними впродовж усього життя, а окремі з них - навіть після смерті одного з них. Тож навіть після досягнення дитиною повноліття батьки, які не позбавлені батьківських прав стосовно такої дитини, зберігають певні права та обов'язки відносно неї, які ґрунтуються на факті їх кровного кровному спорідненні. Із повноліттям дитини «з'являються» права батьків на утримання і піклування з боку повнолітніх сина/дочки та виникають відповідні кореспондуючі їм обов'язки. Батьки, не позбавлені батьківських прав, є спадкоємцями за законом своєї дитини.

Позбавлення батьківських прав після досягнення дитиною повноліття

Постанова КЦС ВС від 29.01.2024 у справі № 185/9339/21

Таке нормативне регулювання сімейних відносин між батьками та повнолітніми сином/дочкою є втіленням моральних засад суспільства, за яких батько та матір, які належно виконували свої обов'язки щодо власної дитини протягом тривалого часу (від народження і до досягнення дитиною повноліття, а в певних випадках навіть після досягнення повноліття), мають право на утримання від повнолітніх сина/дочки, а також на спадкування за законом. Відповідно, позбавлення матері чи батька батьківських прав стосовно їхньої дитини, за умови доведеності факту невиконання ними своїх батьківських обов'язків, унеможлиблює існування, зокрема, права на утримання та спадкування, в майбутньому.

Заміна орендаря

Постанова ОП КЦС від 19.02.2024 у справі № 567/3/22

При заміні орендаря внаслідок відчуження права оренди недостатньо повідомлення орендодавця про заміну орендаря (стаття 516 ЦК України), з укладенням між первісним орендарем та новим орендарем договору (стаття 513 ЦК України), а є необхідним додержання вимог статті 520 ЦК України про згоду орендодавця.

Визнання відсутнім права оренди як належний спосіб захисту прав орендодавця

Постанова ОП КЦС від 19.02.2024 у справі № 567/3/22

Такий спосіб захисту як визнання права може застосовуватися для захисту (невизнання чи оспорювання) різноманітних приватних прав (зобов'язальних, речових, виключних, спадкових, права на частку в спільній частковій власності і т. д.). По своїй суті такий спосіб захисту як визнання права охоплює собою і визнання права відсутнім.

Належним способом захисту прав орендодавця, який вважає, що зареєстроване право оренди відсутнє, є його **вимога** до особи, за якою зареєстроване право оренди, **про визнання відсутнім права оренди**. Судове рішення про задоволення такої вимоги є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про припинення права оренди відповідача.

Добра совість і оренда

Постанова ОП КЦС від 19.02.2024 у справі № 567/3/22

Об'єднана палата нагадує, що добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), базується ще на римській максимі- «non concedit venire contra factum proprium» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Очевидно, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61, а згодом пред'являє позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним. Договір оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 є укладеним після досягнення сторонами усіх істотних умов, а це відбулося 19 листопада 2007 року за життя орендодавця і за його підписом і підстав вважати спірний договір неукладеним немає (див. постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 (провадження № 61-22315сво18)).

У суді першої інстанції ТОВ «Західна агровиробнича компанія» посилалася на те, що ОСОБА_1 отримувала орендну плату від відповідача, що підтверджується копією відомості про виплату готівки № 00000000201 від 27 квітня 2020 року (т. 1, а.с. 170), вставним аркушем до додатка № 00000000201 (т. 1, а. с. 171, 172), платіжним дорученням № 9111;

Об'єднана палата зауважує, що обставини добросовісності орендодавця ОСОБА_1 належить оцінювати за умови звернення орендодавця із позовом про визнання відсутнім права оренди

Розмежування позовів про встановлення порядку користування і зміну договору

Постанова ОП КЦС від 19.02.2024 у справі № 753/95/21

89. Позови (вимоги) про встановлення порядку користування жилим приміщенням в будинках державного і громадського житлового фонду та про зміну умов договору найму (укладення окремого договору найму), є різними за правовими та фактичним підставами.

Пріоритетність ЦК над ЖК, застосування статті 816 ЦК України

Постанова ОП КЦС від 19.02.2024 у справі № 753/95/21

97. Право наймача та осіб, які постійно проживають разом з ним, на визначення порядку користування жилим приміщенням в будинках державного і громадського житлового фонду передбачено у частині четвертій статті 816 ЦК України, яка не містить будь-яких обмежень реалізації цього права, і більше того, не пов'язано з певними межами. З урахуванням **правила про пріоритетність норм ЦК України** над нормами інших законів, застосуванню підлягає частина четверта статті 816 ЦК України.

98. Тлумачення частини четвертої статті 816 ЦК України дає підстави для висновку, що первинне значення у врегулюванні відносин щодо порядку користування жилим приміщенням має домовленість. Водночас, при виникненні конфліктної ситуації, яка унеможливорює добровільне встановлення порядку користування жилим приміщенням, такий порядок користування може встановити суд за позовом наймача або особи, яка постійно проживає разом з ним.

99. Отже положення статті 816 ЦК України **не передбачають будь-яких обмежень реалізації права наймача та осіб, які постійно проживають разом з ним, на визначення порядку користування жилим приміщенням в будинках державного і громадського житлового фонду, не пов'язують з площею наданого у найм житлового приміщення.**

Застосування ч. 3 статті 49-2 КЗпП України

Постанова ОП КЦС ВС від 19.02.2024 у справі № 638/14165/21

За змістом частини третьої статті 49-2 КЗпП роботодавець є таким, що виконав обов'язок щодо працевлаштування працівника, якщо працівникові були запропоновані всі інші вакантні посади (інша робота), які з'явилися на підприємстві протягом усього періоду і існували на день звільнення.

Посилання роботодавця на інтернет ресурс та зазначення, що працівник може ознайомитись із актуальним списком вакантних посад та обрати посаду, відповідно до спеціальності, кваліфікації та досвіду за відповідним посиланням, **не є належним доказом виконання відповідачем своїх обов'язків, що передбачені частиною третьою статті 49-2 КЗпП України, оскільки неможливо достеменно встановити, які саме вакансії на той період перебували на вказаному відповідачем інтернет ресурсі, чи були там всі наявні в той час вакантні посади, чи ознайомлювався позивач з зазначеним переліком вакансій і взагалі, чи мав позивач доступ до вказаного інтернет ресурсу.** Тому посилання роботодавця на інтернет ресурс не дає змоги встановити, що вакантні посади (інша робота) були доведені до відома працівника.

Застосування ч. 3 статті 49-2 КЗпП України

Постанова ОП КЦС ВС від 19.02.2024 у справі № 638/14165/21

Законодавством не передбачена можливість поновлення на посаді, **відмінній** від тієї, з якої працівника було незаконно звільнено.

Вимушений прогул - це час, протягом якого працівник з вини власника або уповноваженого ним органу був **позбавлений можливості працювати**. Період вимушеного прогулу визначається робочими днями.

Виплата премії на підставі за контрактом

Постанова ОП КЦС ВС від 19.02.2024 у справі № 760/1125/20-ц

Премії, передбачені контрактом, як і інші премії, передбачені системою оплати праці, не нараховуються і не виплачуються автоматично. Їх виплата залежить від результатів праці працівника, а саме досягнення умов і показників преміювання, визначених у положенні про преміювання. Рішення про виплату премії приймає роботодавець на підставі виконаних працівником умов і досягнутих показників преміювання.

При встановленні досягнутих результатів праці (умов і показників преміювання), які для членів виконавчого органу передбачені Картою оцінки результатів членів правління) виплата премій роботодавцем є обов'язковою. Своєю чергою, в разі недосягнення встановлених показників преміювання, ці премії не виплачуються або зменшуються в розмірі (за наявності підстав), і це не може розглядатися як порушення роботодавцем умов контракту з членом виконавчого органу акціонерного товариства.

Застосування статей 244 та 1006 Глави 68 ЦК України

Постанова ОП КЦС ВС від 25.03.2024 у справі № 458/229/18

Глава 68 ЦК України не містить спеціальних вимог до форми договору доручення, тому й не виключається **вчинення договору доручення в усній формі.**

З урахуванням змісту статті 244 ЦК України та принципу розумності, довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Тобто довіреність має містити повноваження представника необхідні для представництва довірителя перед третіми особами, а не обов'язки представника перед особою, яку він представляє (довірителем). Тим паче конструкція договірної представництва апріорі виключає можливість вчинення довіреності, яка містить можливість представника розпоряджатися коштами на власний розсуд, оскільки це суперечить конструкції цивілістичного представництва.

Застосування статей 244 та 1006 Глави 68 ЦК України

Постанова ОП КЦС ВС від 25.03.2024 у справі № 458/229/18

Видача довіреності на підставі усного договору доручення є підтвердженням укладання договору доручення, і очевидно, що на такі правовідносини поширюються положення, зокрема, статті 1006 ЦК України. У разі відсутності домовленості між повіреним та довірителем про встановлення строку (терміну) передачі одержаного у зв'язку з виконанням доручення, така передача має відбуватися негайно. При цьому **для довірителя не потрібно пред'являти вимогу про передачу одержаного у зв'язку з виконанням доручення**, оскільки пункт 3 частини першої статті 1006 ЦК України є виключенням, що допускається частиною другою статті 530 ЦК України.

Незастосування пені, передбаченої ч. 5 статті 10 ЗУ «Про захист прав споживачів», до договорів купівлі-продажу майнових прав

Постанова ОП КЦС ВС від 25.03.2024 у справі № 759/9026/21

На правовідносини, які виникли на підставі договору купівлі-продажу майнових прав на квартиру, стороною яких є фізична особа, метою якої є придбання житла для власних потреб, поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів».

Тлумачення частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» дозволяє стверджувати, що вона поширюється на договори підряду та договори про надання послуг. Відповідно прострочення зобов'язань, що виникли з договору підряду або договору про надання послуг зумовлює нарахування пені у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги) або в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Відсутні правові підстави для стягнення з продавця за договором купівлі-продажу майнових прав пені, передбаченої частиною п'ятою статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», з огляду на те, що така пеня підлягає нарахуванню у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) виконавцями робіт і надавачами послуг, а не продавцями товарів. Способи захисту прав покупця за споживчим договором купівлі-продажу передбачені статтями 8, 9 Закону України «Про захист прав споживачів».

Щодо відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням природоохоронного законодавства

Постанова ОП КЦС ВС від 22.04.2024 у справі № 279/1834/22

Тлумачення статті 23 ЦК України свідчить, що вона є нормою, яка має поширюватися на будь-які цивільно-правові відносини, в яких тій чи іншій особі було завдано моральної шкоди. Це, зокрема, підтверджується тим, що законодавець вживає формулювання «особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав». Тобто можливість стягнення компенсації моральної шкоди ставиться в залежність не від того, що це передбачено нормою закону або положеннями договору, а від порушення цивільного права особи.

Зобов'язання про компенсацію моральної шкоди виникає за таких умов: наявність моральної шкоди; протиправність поведінки особи, яка завдала моральної шкоди; наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи яка завдала моральної шкоди та її результатом - моральною шкодою; вина особи, яка завдала моральної шкоди.

У разі встановлення конкретної особи, яка завдала моральної шкоди, **відбувається розподіл тягаря доказування**: а) позивач повинен довести наявність моральної шкоди та причинний зв'язок; б) відповідач доводить відсутність протиправності та вини.

Про відсутність конструкції нікчемності правочину чи договору в ЦК УРСР 1963 року Постанова ОП КЦС ВС від 25.03.2024 у справі № 336/6023/20

Правочин чи договір з'являються як юридичний факт в момент їх вчинення. Недійсність може «вразити» правочин чи договір, і вона стосується саме моменту його вчинення, а не виконання. Саме на момент вчинення правочин чи договір перевіряються на те чи він відповідає, зокрема, вимогам щодо його дійсності, яка форма встановлена законом щодо правочину чи договору на момент його вчинення. Тому при вирішенні питання щодо кваліфікації правочину чи договору як недійсного має застосовуватися той закон, який був чинний на момент його вчинення.

В ЦК УРСР 1963 року не передбачалося конструкції нікчемності правочину чи договору.

Правочин чи договір, які вчинялися під час чинності ЦК УРСР 1963 року, могли бути визнані недійсними на підставі рішення суду; норми ЦК України 2003 року щодо недійсності правочинів не можуть бути застосовані при вирішенні спору про недійсність правочину чи договору, який вчинявся під час чинності ЦК УРСР 1963 року.

Про відсутність конструкції нікчемності правочину чи договору в ЦК УРСР 1963 року Постанова ОП КЦС ВС від 25.03.2024 у справі № 336/6023/20

На рівні ЦК УРСР 1963 року не передбачалося правила про пріоритетність його норм над нормами інших законів. У частині другій статті 15 Закону України «Про товарну біржу» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) міститься спеціальна норма щодо положень статті 47 та 227 ЦК УРСР 1963 року. Адже статті 47 і 227 ЦК УРСР 1963 року встановлювали форму угоди/договору купівлі-продажу жилого будинку, а частина друга статті 15 Закону «Про товарну біржу» регулювала форму цього договору у вужчому розумінні - як укладеного на товарній біржі. Спеціальна норма (частина друга статті 15 Закону України «Про товарну біржу» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин)) має перевагу над загальними (статті 47 та 227 ЦК УРСР 1963 року) нормами (*lex specialis derogat generali*). **Прийнята пізніше в часі спеціальна норма (частина друга статті 15 Закону України «Про товарну біржу» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин))) має перевагу над загальними (статті 47 та 227 ЦК УРСР 1963 року) нормами (*lex posterior derogat priori*).** Відповідно, укладення договору на товарній біржі унеможлиблювало його нотаріальне посвідчення в силу прямої вказівки на це в законі.

Щодо виконання боржником за виконавчим документом обов'язку щодо здійснення нарахування та сплати податків і зборів

Постанова ОП КЦС ВС від 25.03.2024 у справі № 461/2729/22

Тлумачення статті 265 ЦПК України дає підстави для висновку, що її положення не містять імперативної вказівки щодо додаткової деталізації суми, яка на підставі рішення суду підлягає стягненню з відповідача на користь позивача, із вказівкою про утримання податків та інших обов'язкових платежів.

З урахуванням змісту статті 19 Конституції України, виконавець при виконанні судового рішення має діяти лише в межах повноважень, визначених Законом України «Про виконавче провадження», в тому числі дотримуватися імперативних норм про компетенцію (права та обов'язки).

Перерахування стягувачеві суми меншої, ніж зазначена у резолютивній частині судового рішення (виконавчому документі), не вважається належним виконанням судового рішення. Предметом грошового зобов'язання є грошові кошти, виражені у відповідній валюті. Сплата (перерахування) коштів у розмірі меншому, ніж зазначена у резолютивній частині судового рішення (виконавчому документі), свідчить про порушення принципу належного виконання в частині предмета виконання.

Чи допускається апеляційне оскарження заочного рішення прокурором в інтересах держави в особі відповідача без подання заяви про перегляд заочного рішення?

Постанова ОП КЦС ВС від 03.06.2024 у справі № 183/8338/21

У визначених законом випадках прокурор може за своєю ініціативою в інтересах держави в інтересах відповідача вступити у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, зокрема, після ухвалення рішення судом першої інстанції.

Саме бездіяльність відповідача (неподання відзиву, неявка у судове засідання, неподання заяви про перегляд заочного рішення) і свідчать у своїй сукупності про бездіяльність органу державної влади, на який законом покладено обов'язок представлення інтересів держави у відповідних правовідносинах, що становить собою суб'єктивну складову підстави участі прокурора в цивільному судочинстві. Зважаючи на зазначене прокурор не зобов'язаний подавати у цьому разі заяву про перегляд заочного рішення, однак він наділений правом апеляційного оскарження.

ЦПК України не передбачає такої форми участі прокурора у цивільному судочинстві, як подача заяви про перегляд заочного рішення. Апеляційне оскарження заочного рішення прокурором в інтересах держави в особі відповідача має відбуватися без попереднього подання заяви про перегляд заочного рішення до суду, що ухвалив таке рішення.

Чи свідчить про придбання майна за спільні кошти у спільну сумісну власність наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору на придбання майна, зафіксованої у такому договорі?

Постанова ОП КЦС ВС від 03.06.2024 у справі № 712/3590/22

Вчинення згоди іншим з подружжя на розпорядження спільним майном є одностороннім правочином, розрахованим на його сприйняття іншими особами, а саме - подружжям, який є стороною договору, та третьою особою (інша сторона договору). Волевиявлення іншого з подружжя (співвласника) на розпорядження спільним майном, яке виражено у згоді, адресоване та сприймається як подружжям, який виступає стороною договору, так і контрагентом за таким договором.

Згода іншого з подружжя (співвласника) на розпорядження спільним майном має значення на стадії укладення договору та є необхідним юридичним фактом для укладення відповідного договору іншим з подружжя, який є стороною договору, з його контрагентом. Сторона договору (інший з подружжя) представляє у відносинах з своїм контрагентом права та інтереси того з подружжя, який надав згоду.

Чи свідчить про придбання майна за спільні кошти у спільну сумісну власність наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору на придбання майна, зафіксованої у такому договорі?

Постанова ОП КЦС ВС від 03.06.2024 у справі № 712/3590/22

Сприйняття волевиявлення іншого з подружжя на розпорядження спільним майном відбувається шляхом відображення такої згоди у відповідному договорі. У такому випадку регулюючий ефект договору поширюється як на сторони договору, так і на іншого з подружжя (співвласника), який надав згоду на розпорядження спільним майном.

Згода одного з подружжя на вчинення другим з подружжя договору з розпорядження спільним майном як односторонній правочин є одним із правомірних обмежень свободи договору, оскільки визначена законодавцем необхідність одержання згоди обмежує як того з подружжя, хто укладає договір з розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, так і контрагента за договором, оскільки він має переконатися, що особа, з якою укладається договір, перебуваючи в шлюбі, має згоду на укладення такого договору.

Чи свідчить про придбання майна за спільні кошти у спільну сумісну власність наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору на придбання майна, зафіксованої у такому договорі?

Постанова ОП КЦС ВС від 03.06.2024 у справі № 712/3590/22

Згода іншого з подружжя (співвласника) на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя поширюється на як на випадки відчуження майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, так і на випадки набуття майна подружжям у право спільної сумісної власності.

Надання згоди іншим з подружжя на набуття майна подружжям (стороною договору) свідчить про набуття майна подружжям у право спільної сумісної власності, оскільки у такому випадку відбувається розпорядження коштами, які належать подружжю на праві спільної сумісної власності.

Не виключається вчинення усного договору між подружжям про набуття майна в спільну сумісну власність, зовнішнім вираженням якого є згода одного з подружжя на розпоряджаються майном (коштами) на набуття майна в спільну сумісну власність. Така згода може бути зафіксована безпосередньо у договорі про набуття майна, вчиненим іншим з подружжя.

Чи свідчить про придбання майна за спільні кошти у спільну сумісну власність наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору на придбання майна, зафіксованої у такому договорі?

Постанова ОП КЦС ВС від 03.06.2024 у справі № 712/3590/22

Наявність письмової згоди одного з подружжя на укладення іншим із подружжя договору купівлі-продажу майна, зафіксованої у такому договорі, свідчить про придбання майна за спільні кошти у спільну сумісну власність, оскільки згода іншого подружжя на набуття майна підтверджує придбання такого майна за спільні кошти подружжя.

У разі, якщо інший з подружжя надав згоду на розпорядження майном (коштами) для набуття майна в спільну сумісну власність і така згода зафіксована безпосередньо у договорі купівлі-продажу майна, який вчинено іншим з подружжя, то суд не може своїм рішенням підмінити домовленість подружжя про набуття майна в спільну сумісну власність.

Чи є підставою для визнання недійсними електронних торгів, проведених на підставі виконавчого напису нотаріуса, який після проведення електронних торгів визнаний в судовому порядку таким, що не підлягає виконанню?

Постанова ОП КЦС ВС від 03.06.2024 у справі № 587/2230/21

Наявність підстав для визнання недійсними торгів має встановлюватися судом саме на момент їх проведення. Рішення суду про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, не має зворотної дії в часі і не може породжувати правові наслідки, в тому числі й щодо недійсності торгів, або впливати на інші юридичні факти, що настали до набрання законної сили рішенням суду про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

II. Справи, що перебувають на розгляді Об'єднаної палати

Щодо початку перебігу шестимісячного строку, передбаченого ч. 2 ст. 46 ЦПК України, для оголошення особи померлою

Ухвала ОП КЦС ВС від 31.05.2024 у справі № 755/11021/22

Передаючи справу на розгляд Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду вважала, що є підстави для відступу від висновків щодо застосування норм права в подібних правовідносинах, викладених у постановах Верховного Суду у складі колегії судів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 25 квітня 2024 року у справі № 278/970/23 (провадження № 61-16074св23) та у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 лютого 2024 року у справі № 686/9938/23 (провадження № 61-15733св23) про те, що шестимісячний строк, визначений частиною другою статті 46 ЦПК України, для оголошення особи померлою, слід обраховувати з моменту настання події (яка могла призвести до смерті особи), а не з моменту закінчення дії воєнного стану на території держави.

Щодо початку перебігу шестимісячного строку, передбаченого ч. 2 ст. 46

ЦПК України, для оголошення особи померлою

Ухвала ОП КЦС ВС від 31.05.2024 у справі № 755/11021/22

У нормі частини другої статті 46 ЦК України встановлено строк шляхом вказівки на його початок (день закінчення воєнних дій) та тривалість (два роки). Положенням другого речення цієї статті містить виняток із загального правила, яким надається право суду залежно від конкретних обставин скоротити цей строк. При цьому суд скорочує тривалість строку, але початок перебігу залишається незмінним - день закінчення воєнних дій. На таке тлумачення вказує словосполучення «цього строку», тобто того самого дворічного строку, початком якого є день закінчення воєнних дій.

Оскільки норми, що містяться у першому та другому реченнях частини другої статті 46 ЦК України перебувають у системно-логічному зв'язку, то немає підстав вважати, що в нормі другого речення частини другої статті 46 ЦК України є вказівка на будь-який інший юридичний факт, що визначає початок перебігу шестимісячного строку, що відрізняло б його від дворічного строку.

Отже, на думку колегії суддів, відлік шестимісячного строку, визначеного частиною другою статті 46 ЦК України, для оголошення фізичної особи померлою має починатися саме з дня закінчення воєнних дій на території держави.

Щодо відступлення від висновку: «про недопустимість поєднання конструкції позову про припинення права на частку (стаття 365 ЦК України) та визнання права (пункт 1 частини другої статті 16 ЦК України) одночасно»

Ухвала ОП КЦС ВС від 25.04.2024 у справі № 671/1543/21

На думку колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду, правовий підхід щодо недопустимості поєднання конструкції позову про припинення права на частку (стаття 365 ЦК України) та визнання права (пункт 1 частини другої статті 16 ЦК України) одночасно є помилковим, оскільки відмова у задоволенні позовних вимог про визнання права позивача на частку у спірному майні, на яку припинено право власності відповідача, призводить до ситуації невизначеності правового статусу цього нерухомого майна.

Необхідність відступлення від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у вказаних постановках, викликана тим, що підхід Верховного Суду щодо застосування способів захисту цивільних прав та інтересів при **вирішення питання про припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників, є неоднорідним, що негативним чином впливає на правозастосування в Україні.**

Верховний
Суд

Дякую за увагу!